

OPONENTSKÝ POSUDEK

Jméno diplomanta/diplomantky:	Kateřina Jánová
Téma práce:	Ochrana postavení LGBT+ osob v kontextu lidskoprávního diskurzu
Rozsah práce:	182 473 znaků
Datum odevzdání práce:	25. 1. 2025

1. Aktuálnost (novost) tématu

Téma je aktuální, vyvíjí se a je v něm řada málo zpracovaných otázek.

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Práce je věnována tématu, které nenabízí jednoduchou cestu ke zpracování, vyžaduje práci převážně s judikaturou a zahraniční odbornou literaturou. Metoda konfrontace a kritické analýzy protichůdných stanovisek soudů pro účely identifikace překážek „snah o ochranu postavení LGBT+ osob v lidskoprávním diskurzu“ a pohledu na přirozenost člověka jako subjektu lidských práv je smysluplná, byť obě části práce by bylo možné zpracovat důkladněji samostatně.

3. Formální a systematické členění práce

Ačkoli je práce členěna na dvě části, obě zkoumají prostřednictvím analýzy judikatury z různých hledisek podobnou otázku. Hlavní linie práce je z její systematiky zřetelná.

4. Vyjádření k práci

V první části se práce zabývá právními argumenty, které jsou uplatňovány ve prospěch nebo v neprospěch lidskoprávní ochrany postavení LGBT+ osob (soudcovská zdrženlivost, margin of appreciation, inflace lidských práv a v menší míře i counter-majoritarian difficulty), ve druhé pak konstrukcí člověka jako subjektu lidských práv, nebo spíše otázkou, jakým způsobem argumentace soudů pojímá LGBT+ osoby a jejich specifické postavení.

Práce je velmi čtivá a kompetentně zpracovaná, dotýká se všech relevantních aspektů zkoumané problematiky a zejména při diskusi nad tezemi z odůvodnění soudních rozhodnutí přináší velmi podnětný pohled na to, jaké postoje stojí v jejich základech. Práce však tíhne spíše k přehledu a komentáři relevantní literatury než k vlastní ucelené a detailní analýze. Lze to přičíst skutečnosti, že práce je velmi ambiciózní a široce pojatá. Domnívám se ale, že současný text by byl dobrým základem pro hlubší a systematictější analýzu.

Druhá část práce uvozuje reálně zkoumané otázky (jakým způsobem argumentace soudů hledí na specifické postavení LGBT+ osob) problémem vymezení člověka/subjektu lidských práv. Autorka ani citovaná literatura a judikatura přitom samozřejmě netvrdí, že by LGBT+ osoby nebyly považovány za subjekty lidských práv. Ve skutečnosti jde o otázku, jaké pozitivní závazky států mají být při absenci výslovné vůle tvůrců lidskoprávních katalogů dovozovány z principů rovnosti, důstojnosti, svobody a ochrany rodinného života a jaké protiargumenty jsou proti tomu uplatňovány. (K tomu podle mého názoru autorka ve skutečnosti směřuje.) Jde podle mého názoru o podobnou situaci jako je specifická ochrana dětí, žen nebo zdravotně postižených ve zvláštních mezinárodněprávních dokumentech, která reaguje na nejednoznačné řešení některých problémů ochrany lidských práv klasickými lidskoprávními katalogy. Domnívám se,

že rámování těchto úvah do debaty o kategorii lidství je příliš velkou abstrakcí, chceme-li na druhé straně analyzovat konkrétní argumentaci soudů. Zde se nabízí celá řada problémů – např. nejasné kontury „veřejného zájmu na ochraně tradiční rodiny“ (co vše lze legitimně pod tento veřejný zájem zahrnout).

Přes určité nedostatky považuji práci za zdařilou, zejména vzhledem k složitosti tématu a zvoleného přístupu k němu. Práce by mohla být odrazovým můstkem pro systematictější a metodicky ukotvenější doktrinální analýzu.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Je otázkou, zda práce mohla splnit své dva ambiciózní cíle (zejména druhou výzkumnou otázku), nicméně zkoumanou problematiku přínosným způsobem zmapovala.
Samostatnost při zpracování tématu včetně zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Práce je původní. Žádné pochybnosti v tomto ohledu nevyvolává ani výsledek automatizované kontroly shod s jinými texty.
Logická stavba práce	Práce má logickou stavbu odpovídající tématu.
Práce se zdroji (využití cizojazyčných zdrojů) včetně citací	Autorka pracovala s velmi širokým okruhem relevantních zdrojů včetně zahraničních. Nad jeho rámec bych doporučil ještě knihu KOPA, Martin. <i>Doktrína prostoru pro uvážení (margin of appreciation) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva</i> . Praha: Leges, 2014. K dílčím nedostatkům práce se zdroji viz níže.
Hloubka provedené analýzy (ve vztahu k tématu)	Domnívám se, že provedená analýza trpí určitými nedůslednostmi. Řada poznatků je přebírána spíše z literatury, než že by byla výsledkem vlastní analýzy, nebo by byla přesvědčivě testována na vybrané judikatuře.
Úprava práce (text, grafy, tabulky)	Bez jakýchkoli připomínek.
Jazyková a stylistická úroveň	Práce má výbornou úroveň s minimem překlepů.

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Moje hlavní výtka k práci spočívá ve způsobu interpretace soudních rozhodnutí a místy nedůsledné práci s literaturou, která podle mého názoru vede ke zkreslujícím tvrzením.

Např. na s. 49 autorka cituje názor v literatuře, že ESLP v rozsudku Goodwin argumentačně vyloučil jako subjekty práva podle čl. 8 Úmluvy osoby, které nevnímají svou odlišnou genderovou identitu jako poruchu. Tento názor ale citovaný text opírá o rozhodnutí britského soudu v jiné věci (osoba v zabezpečovací detenci, které bylo odepráno právo oblékat se jako žena). Nepodařilo se mi dohledat, zda a jak v této věci následně rozhodoval ESLP. Rovněž je otázkou, zda se za posledních 20 let (od vydání citovaného textu) neobjevil před ESLP nějaký podobný případ, který by tuto tezi potvrdil či vyvrátil. Autorka a citovaná literatura ale podle mého názoru především pomíjí, že soud vždy reaguje na konkrétní skutkový a právní stav a na rozdíl od odborné literatury nevytváří (a neměl by vytvářet) „teorii všeho“, co s daným případem může souviset. V rozsudku Goodwin zkrátka nešlo o takovou transsexuální osobu, která by si

nepřála operativně změnit pohlaví. S tím souvisí i kritika medicínského uchopení otázky transsexuality. Tento přístup je nepochybně spojen s určitou stigmatizací (což je myslím to, na co autorka míří), ale nemohl v kontextu komentovaných soudních rozhodnutí sloužit také jako argument dokládající závažnost situace stěžovatelek a stěžovatelů a jejich újmy? Tj. proti tezi, že jde o pouhý rozmar, který není třeba lidskoprávně chránit?

Podobně nepřesně se jeví i teze na s. 61, že zatímco ESLP ve věci Schalk a Kopf proti Rakousku konstatoval, že mezi páry stejného pohlaví může existovat rodinný život, většina ÚS soužití registrovaných partnerů pod tento pojem zařadit odmítla. Odkazuje se zde na nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15, bod 48, který ale hovoří o tom, že jestliže neexistuje základní právo na osvojení dítěte, pak negativním rozhodnutím ve věci osvojení nemůže být porušeno právo na rodinný život. Tuto tezi lze jistě rozporovat, jde-li o adopci dítěte, vůči kterému má žadatel o adopci již faktické rodinné vazby v důsledku soužití apod. Nevyplývá z ní ale, že by mezi registrovanými partnery neexistoval rodinný život. V rozsudku Schalk a Kopf se zase ESLP srovnatelnou otázkou adopce osobami v registrovaném partnerství nezabýval (bod 109. „... For instance, as the applicants have not claimed that they are directly affected by the remaining restrictions concerning artificial insemination or adoption, it would go beyond the scope of the present application to examine whether these differences are justified.“), takže lze výpovědi o rozsahu práva na ochranu rodinného života v těchto dvou rozhodnutích těžko srovnávat.

V některých případech autorka neformuluje příliš jasné závěry. K dobře odůvodněnému závěru dospívá např. v části věnující se zdrženlivosti Ústavního soudu ČR. V případě ESLP se správně věnuje mj. problematice evropského konsenzu nebo trendu, ale není zřejmé, zda soudí, že tento argument skutečně brání ESLP v ochraně práv LGBT+ osob. Z citované literatury jako by vyplývalo, že rizikem používání této doktríny je utvrzování převládajících společenských stereotypů. Domnívám se, že judikatura, které se autorka věnuje, ukazuje spíše opak, tj. zvyšování minimálního standardu ochrany základních práv, jestliže lze takovou změnu opřít o výkladové posuny nebo legislativní změny v členských státech Rady Evropy.

Takto by bylo možné problematizovat i některé další teze (např. z čeho přesně vyplývá, že „důvodem, proč jejich (již existujícím) rodinným vazbám vůbec nějaká lidskoprávní ochrana náleží, je dle argumentace Ústavního soudu právě absence volby manželství (ne)uzavřít a tradiční rodinu (ne)založit“?)

Autorka také na několika místech uvádí argument, že zájmy LGBT+ osob jsou natolik menšinové, že nelze spoléhat na jejich prosazení v demokratickém procesu. Ve skutečnosti ale v této oblasti k řadě demokratických změn (bez judikatorního tlaku) došlo, i když ne všude a ne stejně rychle.

Autorka v práci korektně uvádí, že se nebude zabývat judikaturou SDEU (s. 12), ale upozornil bych, že právě v otázkách uznání faktických a právních vazeb v přeshraničních vztazích se nejvýrazněji a poměrně striktně projevuje požadavek rovnosti a ochrany soukromého a rodinného života. Souhlasím ale s autorkou, že judikatura SDEU není tak relevantní pro obecnou úpravu právního postavení LGBT+ osob v členských státech.

V části 1.6 autorka klade otázku, zda lze určit, že jistá interpretace ve prospěch ochrany postavení LGBT+ osob již přesahuje „hranici přípustnosti“. Nezdá se mi ale, že by na ni nějakým způsobem odpovídala. V rámci obhajoby by mohla prezentovat své vlastní stanovisko.

Dále by autorka mohla v rámci obhajoby vyjasnit, zda by (po vzoru úmluv proti diskriminaci žen, úmluv o právech dětí aj.) preferovala vznik zvláštní mezinárodní smlouvy o právech LGBT+, která by se věnovala i otázkám, jež v době vzniku Úmluvy či Paktů zjevně nebyly zvažovány (např. úřední změna pohlaví), nebo zda je podle ní tento přístup naopak z nějakého důvodu nevhodný, tj. mělo by se postupovat čistě evolutivním výkladem principů svobody, důstojnosti, rovnosti a práva na ochranu soukromého a rodinného života.

Doporučení/nedoporučení práce k obhajobě	Práci doporučuji k obhajobě
Navržený klasifikační stupeň	Výborně

V Praze dne 17. 2. 2025

oponent